

KULTURMILJÖUTREDNING

KV. GINNUNGAGAP, DANDERYDS KOMMUN

INNEHÅLL

1. INLEDNING	3
1.1 Bakgrund och uppdrag	3
1.2 Avgränsning	3
1.3 Metod	4
1.4 Relevanta lagrum och paragrafer	5
2. FÖRUTSÄTTNINGAR	7
2.1 Historisk kontext	7
2.2 Arkitektävling för kvarteret Yggdrasil - 1915	10
2.3 Kvarteret Ginnungagap idag	11
2.4 Kommunala ställningstaganden	13
3. VAD ÄR ETT RIKSINTRESSE	14
3.1 Hur ska riksintresse för kulturmiljövården användas	14
3.3 Vad kännetecknar riksintresset Djursholm	15
3.3 Förankra arkitekturen till platsen	16
3.4 Gestaltning - förslag på principer och referenser	18
4. PLANFÖRSLAGET	19
5. KONSEKVENSBEDÖMNING	20
5.1 Påverkan på riksintresset	20
5.2 Förändring som förbättring	20
5.3 Sammanfattande bedömning	21
6. LITTERATUR OCH KÄLLFÖRTECKNING	23

PROJEKTINFORMATION

Titel på rapport: *Kulturmiljöutredning kv. Ginnungagap, Danderyds kommun*
Status: Slutversion
Datum: 2019-05-27. Rev. 2019-10-10
Beställare: Danderyd kommun
Kontaktperson: Jonas Bark, Kommunledningskontoret, Plan och exploatering
Konsult: Sweco Architects
Medverkande: Susanna Eschricht - Uppdragsledare (Antikvarie/Kulturgeograf), Sara Jacobsson, (Bebyggelseantikvarie, sakkunnig kulturvården), Pia Kjellgren Schönning (Arkitekt SAR/MSA)

SAMMANFATTNING

Danderyds kommun avser att utveckla kvarteret Ginnungagap för ett vård- och omsorgsboende samt korttidsboende. Vård- och omsorgsboendet uppförs av företaget Vectura Fastigheter och korttidsboendet byggs i kommunal regi. En detaljplan upprättas för fastigheten Ginnungagap 2. Detaljplanen har varit ute på samråd. Detaljplanen har omarbetats inför granskning, bl.a. har nya skissförslag tagits fram för respektive byggnad. Fastigheten ligger inom riksintresse för kulturmiljövården; Djursholm [AB38] och intill kvarteret Yggdrasil, ett bebyggelseområde som kommunen pekat ut som ett särskilt värdefullt område och som speglar riksintresset.

Denna utredning syftar till att utreda hur planförslaget och tillkommande bebyggelse påverkar riksintresset och kulturvården på platsen. Bedömningen är att föreslagen utveckling av kvarteret Ginnungagap tar hänsyn till riksintresse enligt 3 kap. 6 § miljöbalken samt till plan- och bygglagens 2 kap. 6 §, hänsyn till stads- och landskapsbilden.

Detaljplanens bestämmelser om utformning och hänvisning till principer för gestaltning bedöms kunna bidra till positiva värden för platsen, men förutsätter att bestämmelserna och mål om hög arkitektonisk kvalitet följs upp under genomförandet av detaljplanen.

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund och uppdrag

Sweco Architects, Studio Kulturmiljö, har av Danderyds kommun fått i uppdrag att utföra en kulturhistorisk utredning över Kv. Ginnungagap i Djursholm, med anledning av ny detaljplan. Syftet med detaljplanen är att pröva möjligheten att bygga ett vård- och omsorgsboende samt korttidsboende inom kvarteret. Uppdraget har genomförts i februari och mars 2019 och med ett tillägg under april - maj 2019.

Projektet avser uppförande av två fristående byggnader med inriktning mot korttidsboende och vård- och omsorgsboende, samt ny utformning av mark och utemiljö i anslutning till byggnaderna. Vård- och omsorgsboendet uppförs av företaget Vectura Fastigheter och korttidsboendet byggs i kommunal regi. Besöksparkering och personalparkering ska ordnas inom fastigheten.

År 2014 fick Byggnadsnämnden i uppdrag av kommunstyrelsen att ta fram ett förslag till detaljplan för kvarteret Ginnungagap. Inledningsvis tillämpades enkelt planförfarande men med anledning av det stora allmänna intresset av detaljplanen övergick handläggningen till normalt planförfarande.

Uppdragets omfattning inbegriper framtagande av kulturmiljöunderlag för ny detaljplan där det kulturhistoriska värdet beskrivs inom planområdet och i dess närhet. Syftet är att sammanfatta och tydliggöra platsens kulturmiljövärden. Den vidare målsättningen är att underlaget ska verka för möjliggörandet av tillkommande bebyggelse utan att

kulturvärden påverkas negativt. Bebyggelseförslagen och detaljplanens bestämmelser konsekvensbeskrivs utifrån påverkan på redovisade kulturhistoriska förutsättningar och värden. Särskild vikt fästs vid hur riksintresse för kulturmiljövården påverkas av planförslaget och risk för påtaglig skada bedöms. För att säkerställa att platsens kulturhistoriska förutsättningar beaktas i fortsatt planarbetet ges förslag på planbestämmelser och principer för gestaltning i syfte att anpassa och relatera till kulturmiljön på platsen och de egenskaper och karaktärsdrag som kännetecknar riksintresset Djursholm.

1.2 Avgränsning

Det aktuella planområdet är beläget i Djursholm söder om Vendevägen, och ramar in av ytterligare två vägar; Bragevägen och Parkstigen. Planområdet utgörs av fastigheten Ginnungagap 2 med en areal om ca 14 000 kvm. Fastigheten är idag obebyggd, men till nyligen låg en förskola på platsen. I arbetet med analysen har planområdet kopplats till sin geografiska, historiska och samhällsliga kontext för den aktuella platsen och Djursholms villastad som helhet.

Fastigheten Ginnungagap 2, markerad på ortofoto.

1.3 Metod

Uppdraget har omfattat insamling av befintligt skriftligt material och platsbesök. Platsens historik och utveckling beskrivs översiktligt liksom utvecklingen av Djursholms villastad. Riksintressets egenskaper och uttryck preciseras med exempel på karaktärsdrag och egenskaper i Djursholms arkitektur och bebyggelsestruktur samt hur kvarteret Ginnungap och det intilliggande kvarteret Yggdrasil förhåller sig till riksintressets värden och uttryck. Planförslaget konsekvensbedöms med utgångspunkt i påverkan på platsens kulturhistoriska förutsättningar och om förslaget har förhållit sig till riksintressets värden och uttryck.

Analysen och bedömningen utgår från relevant lagstiftning samt vägledningar utarbetade av Riksantikvarieämbetet. Utifrån analysen av riksintressets uttryck och egenskaper, med fokus på bebyggelsekaraktärer, föreslås övergripande gestaltungsprinciper och förslag till planbestämmelser.

RAÄ - Handbok för kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken

I första hand fokuserar analysen på påverkan på Riksintresse för kulturmiljövården – Djursholm [AB38] (Danderyds sn). I bedömningen av förslaget påverkan på riksintresset och om förslaget kan leda till påtaglig skada av riksintresset används Riksantikvarieämbetets handbok; Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.

I bedömningen av påverkan på ett riksintresseområde är landskapets läsbarhet central, d.v.s. möjligheten att förstå och uppleva ett områdes kulturhistoriska sammanhang. Läsbarheten består av fysiska uttryck och egenskaper som objekt, karaktärsdrag, strukturer, funktioner och samband. Det är åtgärdens konsekvenser för denna läsbarhet som

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrad	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn bruka varsamt	Hindra - lindra minimera skada	Ej tillätlig Undvika skada	

Handlingsutrymmet från att stärka, förbättra till att förhindra det otillåtna. Ambitionsnivån med en utveckling inom riksintresseområden bör vara att åstadkomma lösningar där platsens kulturhistoriska värden berikar ett projekt, dvs. verkar inom det gröna fältet.

ska analyseras vid en bedömning av risk för påtaglig skada. I de fall den föreslagna åtgärden innebär att de riksintressanta uttrycken och karaktärsdragen, eller delar av dessa, förloras eller förvanskas bör skadan bedömas som påtaglig.

Följande frågeställningar hjälper till vid bedömningen:

- Vad försvinner och vad tillkommer?
- Är påverkan visuell eller funktionell?
- Är påverkan direkt eller indirekt?
- Är påverkan tillfällig eller bestående?
- Vilka egenskaper påverkas?
- Hur påverkas miljöns värden?

Matrisen ovan används vid bedömning om risk för påtaglig skada. Vid en konsekvensbedömning bör man, för att undvika negativ påverkan på riksintresset, inte landa inom matrisens rosa och röda fält. Det är när platsens historiska kontext inte förblir läsbar som bedömningen blir att miljön förvanskas eller skadas. Ett tillägg i en riksintressant miljö bör antingen förstärka dess karaktär och uttryck eller

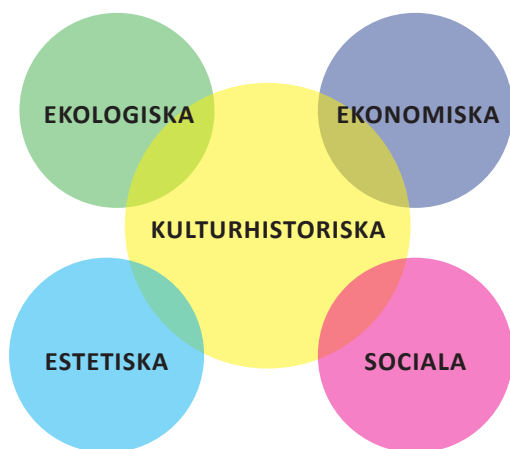
säkerställa att områdets värden förblir opåverkade, dvs. ambitionsnivån ska vara att åstadkomma lösningar där platsens kulturhistoriska värden berikar ett projekt. Handboken betonar att kulturmiljövårdens riksintressen ska ge ramar men inte utgör hinder för samhällsutvecklingen.

RAÄ - Plattform för kulturhistorisk värdering och urval

Plattform för kulturhistorisk värdering och urval (2015) används som utgångspunkt i alla Swecos analyser av kulturhistorisk värdering och urval. Begreppet kulturhistoriskt värde definieras i plattformen som resultatet av en bedömning av möjligheter att "genom materiella och immateriella företeelser utvinna och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang - samt därigenom människors livsvillkor i skilda tider, inklusive de förhållanden som råder idag." Med andra ord kan man säga att ju bättre en företeelse bidrar till möjligheterna att förstå och kommunicera en bredd av kulturhistorisk kunskap, desto högre är det kulturhistoriska värdet.

I begreppet kulturmiljö ligger en värdering av kulturmiljöns kulturhistoriska värde. Värderingen är i sin tur kopplad till lagrum där hänsyn till kulturmiljön är lagstadgad, bl.a. kulturmiljölagen och plan- och bygglagen. Plattformen/metoden ger förhållningssätt och riktlinjer i arbetet med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet.

En kulturmiljö kan även värderas utifrån andra aspekter än rent kulturhistoriska. Det kan t.ex. vara estetiska och stadsbildsmässiga värden eller sociala aspekter som handlar om människors personliga relationer till en plats eller att en bekant och historisk miljö bidrar till upplevelse av samhörighet och trygghet.

Olika aspekter av kulturhistoriskt värde beskrivs i Riksantikvarieämbetets Plattform kulturhistorisk värdering och urval, 2015. Förutom sociala och estetiska värden, kopplade till det kulturhistoriska värdet, finns det även koppling till ekologiska och ekonomiska värden.

1.4 Relevanta lagrum och paragrafer

Följande lagstiftningar och förutsättningar avseende kulturmiljö- och stadsbildens är tillämpliga inom ramen av detta uppdrag.

Miljöbalken (1998:808), MB. 3 KAP. 6§

Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet *skall så långt möjligt* skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas.

Områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet *skall* skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

Kulturmiljölagen (1988:950) 2 kap.

I anslutning till planområdet finns en registrerad fornlämning - RAÄ-nummer Danderyd 43:1. Fyndet utgörs av hållristningar i kvarteret Yggdrasil. Inom området finns även en bebyggelselämning med gårds/bytomt RAÄ-nummer Danderyd 171. Båda lämningarna är daterade medeltid.

Skyddet för fornlämningar regleras utifrån Kulturmiljölagens 2 kap. För att klassificeras som en fornlämning ska lämningen uppfylla följande: Den ska vara en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och är varaktigt övergiven. Lämningen ska dessutom vara tillkommen före år 1850.

Plan- och bygglagen (2010:900)

Hänsyn till stads- och landskapsbildens.

(PBL 2 kap.6 §)

I plan- och bygglagens andra kapitel preciseras ett antal allmänna intressen. Där anges bland annat att man ska ta hänsyn till stads- och landskapsbildens och platsens natur- och kulturvärden. Bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas. Befintliga karaktärsdrag ska respekteras och tas tillvara.

Byggnader ska utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till:

- Stads- och landskapsbildens
- Natur- och kulturvärdena på platsen
- En god helhetsverkan

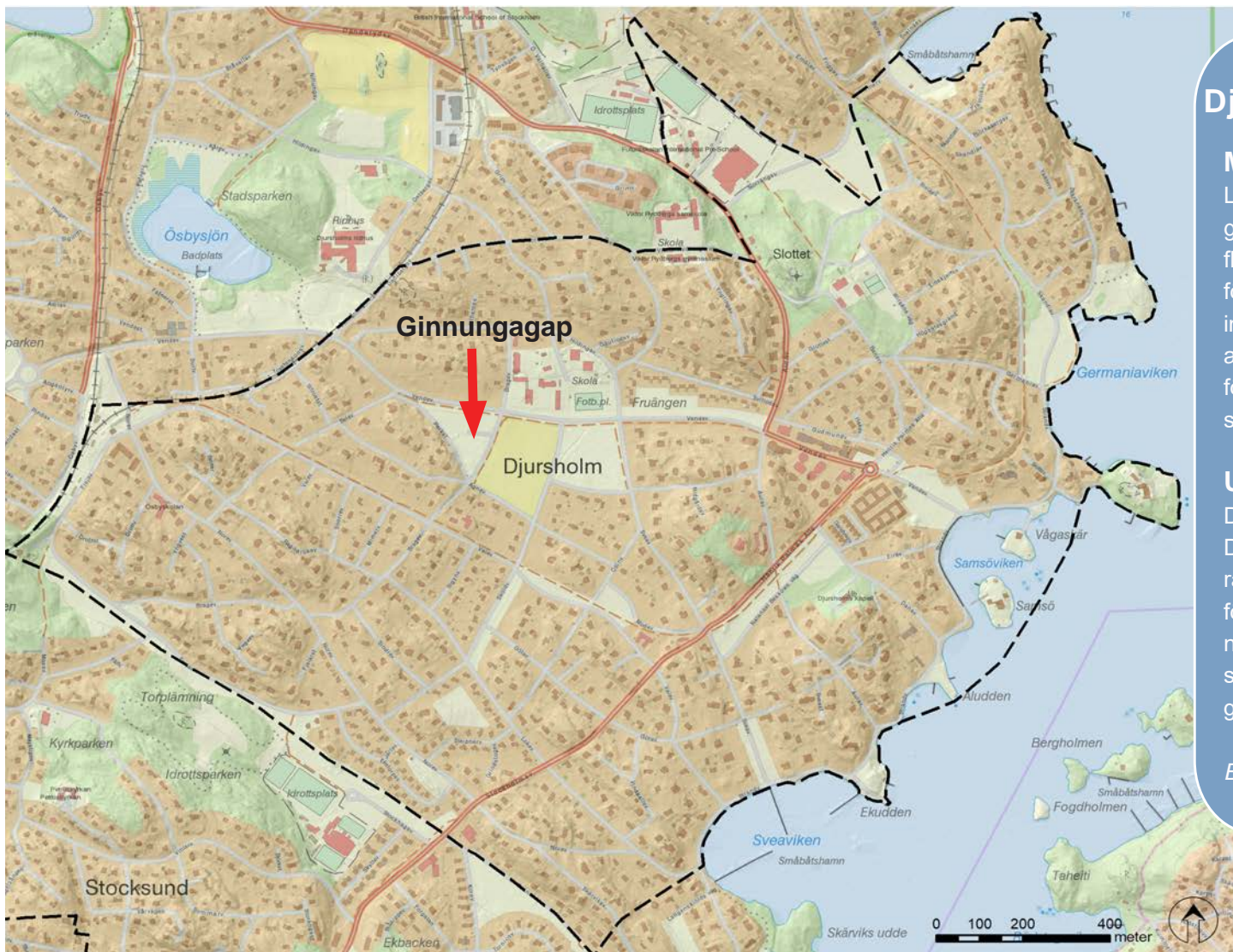
Kravet gäller vid såväl nybyggnad som ändring – och oberoende av om åtgärden fodrar lov och/eller anmälan eller inte.

God form-, färg- och materialverkan

(PBL 8 kap. 1 §)

I plan- och bygglagens 8 kap. 1 § anges att byggnader ska ha en god form-, färg- och materialverkan. Vad som avses med en god form-, färg- och materialverkan ska relateras till platsen byggnaden ska uppföras eller befinner sig på, dvs. hänsyn till omgivningen och i ett sammanhang.

Eftersom kravet på god form-, färg- och materialverkan, det vill säga egenvärdet, är starkt kopplat till kravet på anpassning till omgivningen bör prövningen mot både 2 kapitlet 6§ och 8 kap. 1§ göras parallellt.

Djursholm [AB38] (Danderyds sn)

Motivering:

Landets första som förort anlagda villastad grundad på privat initiativ, och förebilden för flera liknande efterföljande samhällen. En föregångare vad gäller planutformning och med individuellt utformad bebyggelse som framför allt speglar perioden 1890 - 1930 och boendet för ett högborgerligt och intellektuellt samhällsskikt.

Uttryck för riksintresset:

Det oregelbundna planmönstret uppbyggt kring Djursholmsbanan som huvudstråk, med stora naturtomter, stora villor där stilidealen kan följas från de första enkla trävillorna till nationalromantik, jugend och funktionalism. Skola, stationer, parker och andra anläggningar för gemensamma funktioner.

Beslut Riksantikvarieämbetet 1997

Riksintresset Djursholm. Gräns enligt 1997 års beslut.

 Riksintresse för kulturmiljövården

2. FÖRUTSÄTTNINGAR

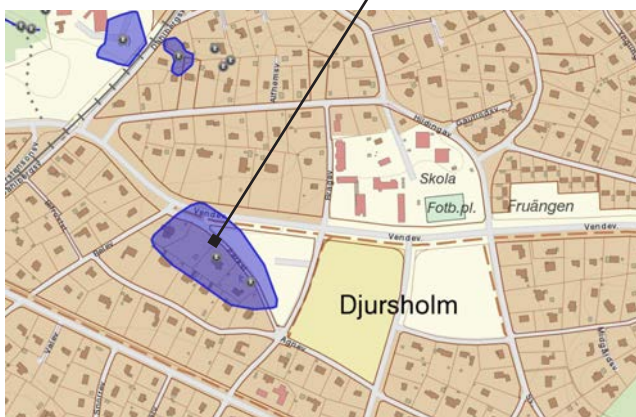
2.1 Historisk kontext

Här följer en kortfattad historik över Danderyd, Djursholm och det aktuella planområdet med omnejd. För en mer utförlig redogörelse hänvisas till rapporten Danderyd - Inledande analys av stads- och landskapsbild samt kulturmiljö (2015).

Danderyds kommun är rik på fornminnen från brons- och järnåldern. Under medeltiden etablerades Djurholms gods på 1300-talet och vid 1500-talet uppfördes ett nytt slott – Djurholms slott. På platsen för Danderyds kyrka kan det ha funnits en kyrka redan på 1100-talet. Under stormaktstiden var Ulriksdals kungsgård och Djurholms gods de stora markägarna i trakten. Dåtidens landsväg hade ungefär samma sträckning som dagens E 18 som skär genom kommunen i nord-sydlig riktning.

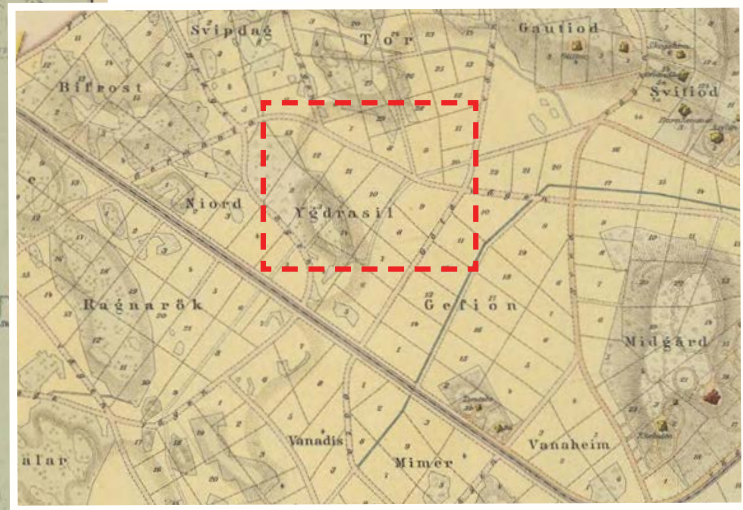
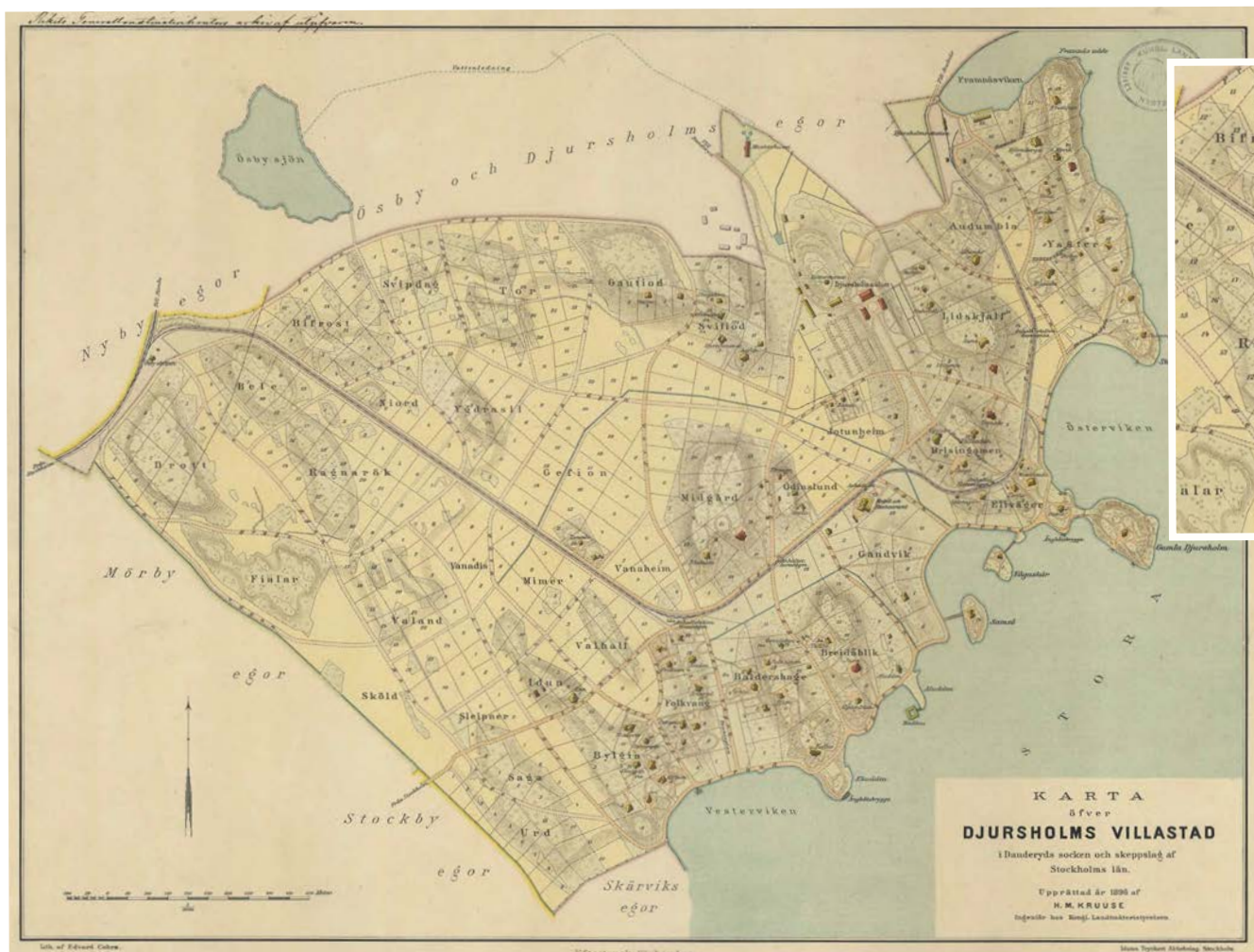
Kartorna nedan visar den historiska bebyggelseutvecklingen av platsen, dvs. för nuvarande kvarteren Ginnungagap och Yggdrasil med utgångspunkt i 1719 skattläggningskarta. På platsen för kvarteret Yggdrasil låg bytomten Ösby med två bostadshus. Tomtplatsen är registrerad som fornlämning i riksantikvarieämbetets fornlämningsregister.

Vid digitaliseringen av bytomten utifrån den historiska kartan har denna förmodligen förskjutits. Bytomten låg rimligen på den höjd som nu är bebyggd i kvarteret Yggdrasil. Den låglänta delen (kvarteren Ginnungagap och Brage bl.a.) var åkermark (grå ytor i den historiska kartan).

OVAN: Karta 1719
– bytomt enligt Fornsök (RAÄ-nr Danderyd 171),
med två boningshus.

VÄNSTER: Utdrag ur Fornsök med bytomten
markerad. Bytomten är registrerad som gårds/
bytomt RAÄ-nummer Danderyd 171. Troligen har
ytan förskjutits i samband med digitaliseringen av
bytomten.

Karta över Djursholms villastad år 1896.

I karten över Djursholms villastad från 1896 redovisas den första bebyggelsen i villasamhället. I karten syns bebyggelsestrukturen vid Djursholms slott och villastadens utbyggnad som påbörjats längs det höglänta, kuperade området sydöst om slottet och vid vattnet. Många av villorna i den delen av Djursholm är uppförda på 1890-talet och under 1900-talets första decennium.

Utsnitt av karten ovan visar att kvarteret Yggdrasil vid den tiden var obebyggt, men var uppstyckat i tomter. Kvarteret Ginnungagap har vid denna tid inte bildats än. Karten ger en tydlig bild av landskapets topografi med lågland och böljande kullar. Landskapet inom kvarteret utgörs av en kulle i sydväst (f.d. Ösby bytomt) med sluttning mot norr där odlingsmark tar vid.

DJURSHOLMS VILLASTAD BILDAS

Djursholms villastad tillkom under en tid då tanken om trädgårds- eller villastäder med enfamiljshus i närheten av de större städerna börjat etableras på bred front. Denna idéströmning hade internationell genomslagskraft och medförde att det sedan sent 1800-tal uppstått villastäder kring många storstäder i Europa och USA. Idén bars upp av tanken på att skapa en modern mindre stad som skulle vara självständig gentemot storstaden i centrum. De svenska trädgårdsstäderna utgjordes av villa- och småhusområden med måttlig täthet och med inslag av offentliga byggnader, små torg med butiker samt en skola och eventuellt en kyrka. Villastadens stadsplanering präglades av en anpassning till terrängen med mjukt utformade gatusträckningar, stora oregelbundna tomter och fritt placerad villabebyggelse.

Bankdirektör Henrik Palme blev den drivande parten i förverkligandet av Djursholms villastad. Han hade under 1870-talet inspirerats av tidens idéströmningar kring anläggandet av villastäder med närhet till de trånga storstäderna. Efter förvärvandet av egendomen Svalnäs och Djursholm slott etablerade han bolaget Djursholms AB vilket kom att bli startskottet för stadsplaneringen. Bolaget hade bland annat ansvar för vägnätet, vatten och avlopp, gatubelysning, kallbadhus och den nyanlagda smalspåriga järnvägen, Djursholmsbanan.

Den första egentliga stadsplanen togs fram med början år 1907 av Per Olof Hallman. Villorna placerades fritt på de stora lummiga tomterna och den äldre bebyggelsen karak-

täriseras än idag till stor del av en heterogen stilblandning, eftersom de flesta villorna har uppförts var för sig. Villornas gestaltning spänner från relativt enkla till arkitektoniskt

påkostade. De flesta av de tidigaste villastilarna finns representerade i Djursholm såsom jugend, nationalromantik och 20-talsklassicism.

Palme uttalade år 1889 sina planer för villastaden:

”villorna böra förläggas å slutningen av angränsande kullar, därifrån erhålles fri utsikt och där redan befintliga parkträd giva skydd och skugga. Området mellan kullarna och vägen utgöres i allmänhet av odlade fält, som med lätthet och utan nämnvärd kostnad låta förändra sig till trädgårdsland framför villorna”.

Utsnitt av karta över Djursholm från 1915. Kartan är en sammanförd karta över 1893, 1911 och 1913 års stadsplaner över Djursholm.

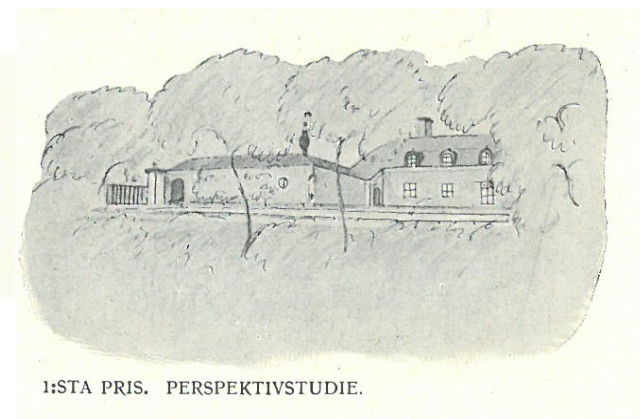
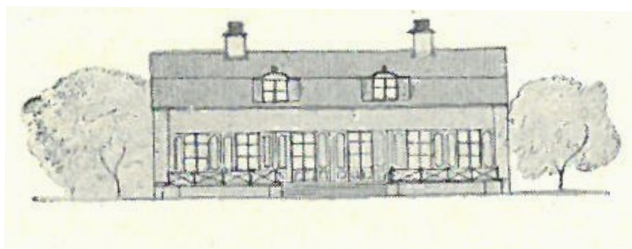
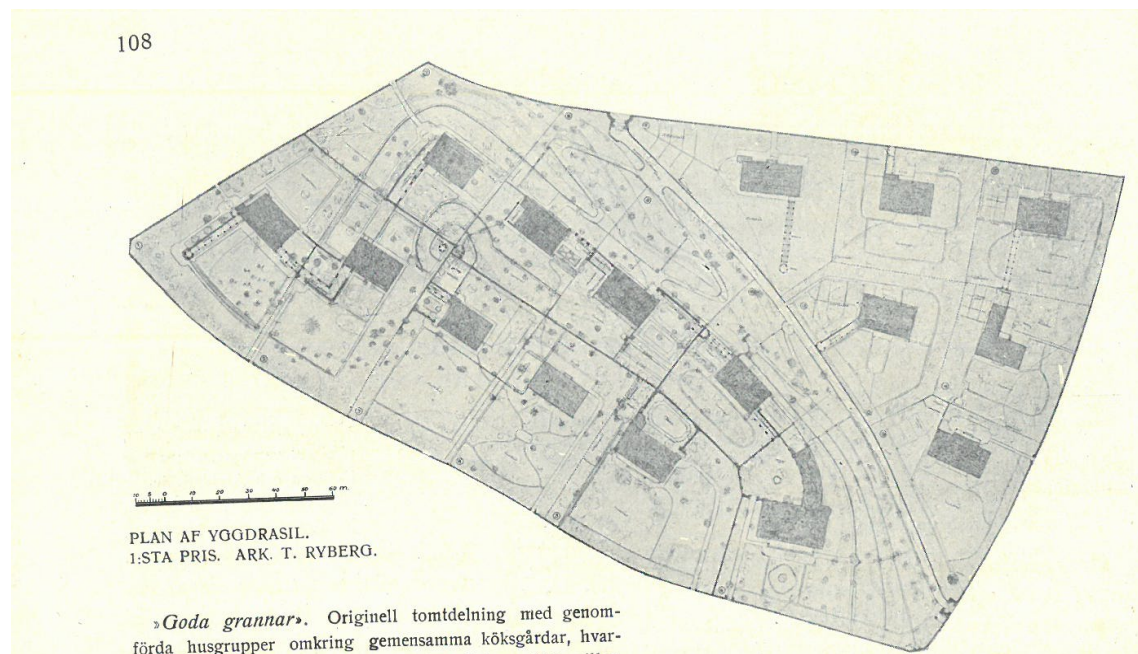
2.2 Arkitekttävling för kvarteret Yggdrasil - 1915

1915 utlyste Djursholms Aktiebolag en "Täfling om bebyggande och planerandet av kvarteret Yggdrasil". Kvarteret innefattade vid denna tid även nuvarande kvarteret Ginnungagap. Hela 35 förslag inkom och första pris gick till arkitekt Ture Rydberg för förslaget "Byn" med motiveringen: "Yggdrasil uppdelad medelst diagonalväg och synnerligen god uppdelning av den värdefullare tomtmarken. Tomterna indelades för fritt liggande enfamiljshus som placerades med stor hänsyn till befintlig växtlighet". De främsta svårigheterna inom ramen för tävlingen skulle ha varit kvarterets topografi med höjdslutningar och läge mot norr, samt strävan att utvinna så många tomter som möjligt utan att minska deras behagliga omfång. Tävlingsförslagen inklusive det vinnande förslaget av Ture Rydberg presenterades i tidskriften Byggmästaren år 1916.

Nuvarande vägsträckningen Parkstigen kom till genom en naturlig delning mellan höjd och flack mark. I det vinnande förslaget förstärks höjdpartiet genom murar och terrasser. Genomgående för tävlingsförslagen var en vilja att avskilja tomterna från omvärlden och skapa intima trädgårdsmiljöer genom både användning av befintlig grönska samt gestaltade trädgård och avskiljande murar.

De sju villorna som uppfördes enligt tävlingsförslaget utformades med det för den tiden nya klassicistiska formspråket, men också med en förankring i 1700-talets svenska herrgårdar.

Ture Rydberg var verksam som arkitekt från tidigt 1900-tal fram till 1950-talet. Kvarteret Yggdrasil var ett av hans

tidigare verk. Mellan 1930 till 50-talet ritade Ture Rydberg även några av funktionalismens mer kända byggnader så som Ålstenskolan eller Anatomen, Karolinska institutet. Även i Djursholm har Ture Rydberg ritat villor i funktionalistisk stil.

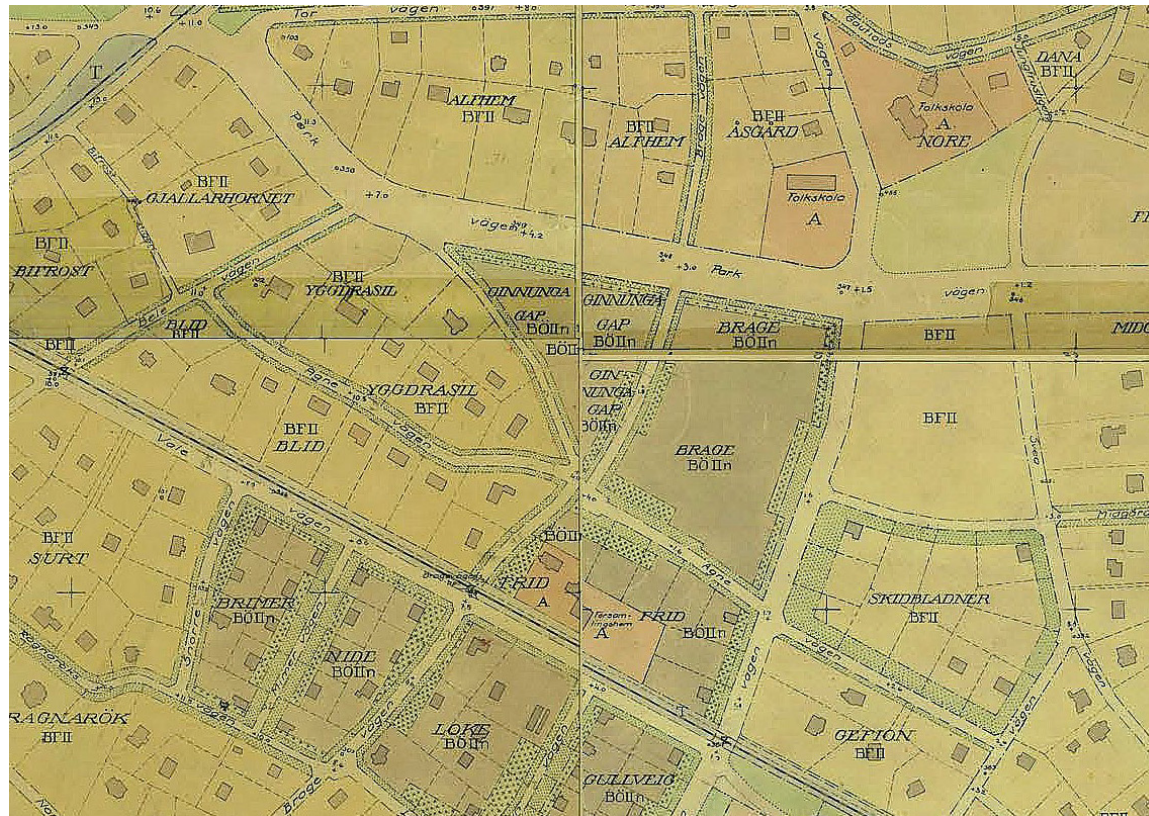

Två av villorna i kv. Yggdrasil som uppfördes enligt tävlingsförslaget. Villorna karakteriseras av det klassicistiska formspråket med stram symmetri och med vissa utsmyckningar i fasaden. Fasadmaterialen är puts i ljusa färger eller ockra med dekorer i vitt. Grunderna är huggen natursten eller betong. Taktäckningen består av rött lertegel. Bild från Wikipedia.

2.3 Kvarteret Ginnungagap idag

Den del av Yggdrasil som inte kom att genomföras enligt tävlingsförslaget från 1916 planades för bostäder i stadsplanen från 1936, i vilken kvarteret döptes till Ginnungagap. Gällande detaljplan för området är S150 från 1936. Planen upprättades av Ferdinand Eggert, stadsingenjör och byggnadschef i Djursholm från 1917. Stadsplanen omfat-

tar till stora delar hela Djursholms villastad. För kvarteret Ginnungagap anger planen bostadsändamål i två våningar. Minsta tomstorlek var 1200 kvm och huvudbyggnadens byggnadsarea fick uppgå till högst 1/9 av tomtarean. Kvarteret omfattas även av en plan från 1965, S218, vars syfte var att göra en trafikteknisk reglering bl.a. med en utbyggnad av Vendevägen för bättre trafikstandard.

Utsnitt av gällande detaljplan från 1936. Stadsplanen omfattar i till stora delar hela Djursholm och är uppdelad på flera blad. Ginnungagap ligger i skarven. Här har kartbladen lagts samman till en bild. Ginnungagap karaktäristiska trekantform syns i mitten av kartan.

De lägre delarna i kvarteret Yggdrasil, senare Ginnungagap kom att bli obebyggt fram till att man uppförde en förskola på platsen på 1970-talet. Den ekonomiska kartan från 1950-talet nedan, visar ett öppet landskap mellan Vendevägen, Parkvägen och Sköldvägen.

Den ekonomiska kartan över Djursholm från 1951 visar de obebyggda tomterna i kvarteren Ginnungagap och Brage.

Den öppna kvadratiske ytan mellan Bragevägen och Sköldvägen (kv Brage) hade även samma planbestämmelser som Ginnungagap, men har nyligen planlagts med Parkmark för att bibehålla parken, kallad Fyrkanten

I planområdets närmaste omgivning finns villabebyggelse av varierande utformning och karaktär, men som domineras av villabebyggelse, typisk för 1920-talsklassicism med ljusa putsfasader.

Det öppna landskapsrummet vid Ginnungagap och Brage erbjuder vida vyer och omsluts av Vendevägens dubbla björkalléer och den omgivande bebyggelsens lummiga trädgårdar. Vendevägen kallades i äldre stadsplaner för Parkvägen. Grönytorna är relativt oplanerade men med klippta gräsytor.

Kvarteret Ginnungagap är idag obebyggt och med en del uppvuxna äldre träd såsom fruktträd, granar och pilar, vilka tidigare utgjorde förskolans grönska. Mot Parkstigen avgränsas fastigheterna av häck med bl.a. vide och syren.

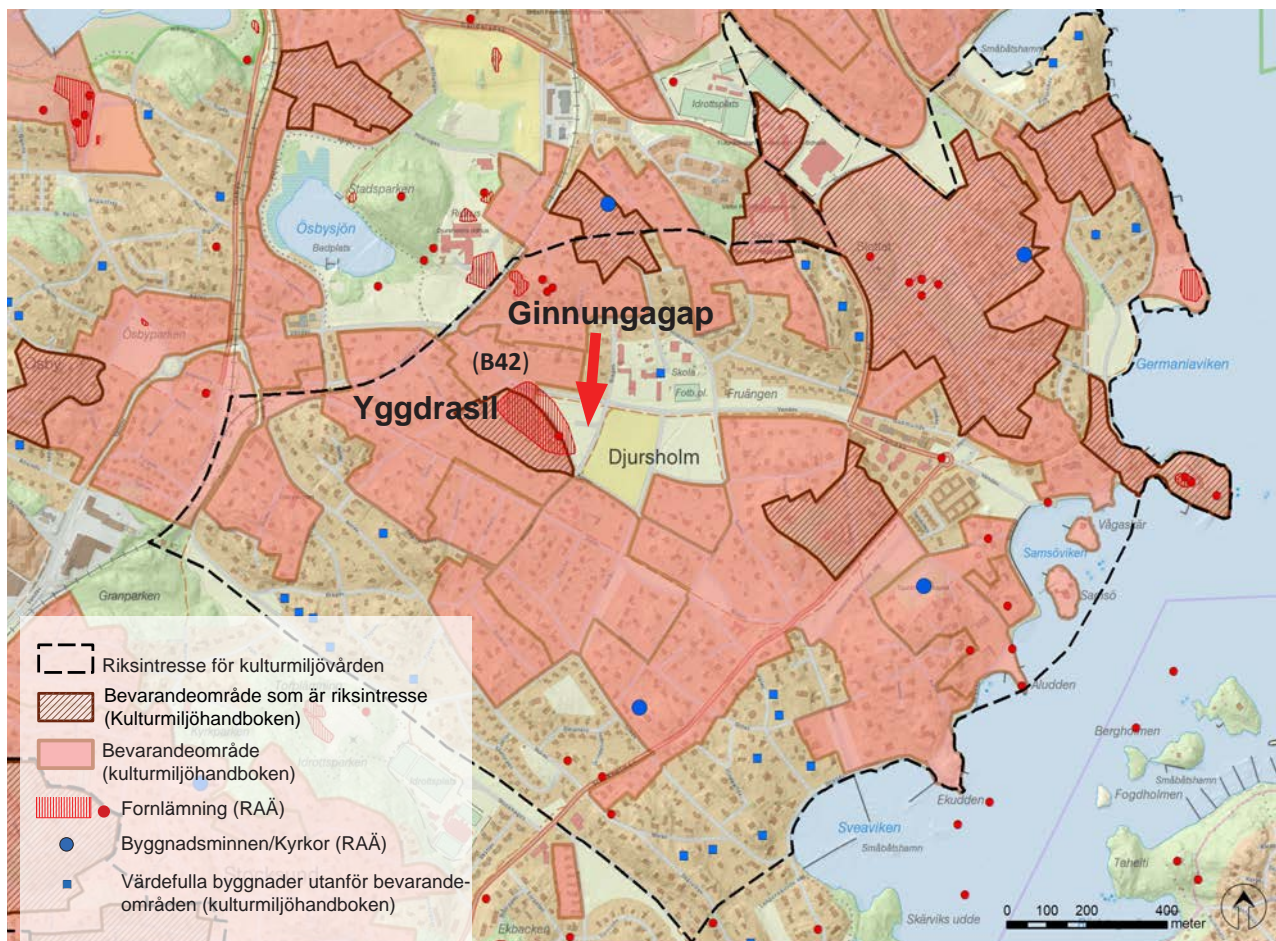
Vendevägens dubbla björkalléer ramar in tomten i norr.

Planområdet till vänster från Bragevägen med Vasaskolan i fonden.

I mitten av området finns en asfalterad infart med parkeringar. Vy mot söder med kvarteret Yggdrasils bebyggelse i bakgrunden.

Riksintresset Djursholm tillsammans med bevarandeområden från kommunens kulturmiljöhandbok. Handboken har pekats ut områden som utgör miljöer som särskilt utgör uttryck för riksintresset. Bl.a. kvarteret Yggdrasil

2.4 Kommunala ställningstaganden

Kartan ovan visar riksintresset Djursholm med fornlämningar och byggnadsminnen dvs. lämningar och byggnader som är skyddade enligt kulturmiljölagen, tillsammans med kommunens bevarandeprogram/ kulturmiljöhandboken. Den första upplagan till kulturmiljöhandboken utkom 1991 och byggde på kulturhistoriska inventeringar i Danderyds kommun, som genomfördes under 1970- och 80-talen.

I den senaste upplagan från 2003 har lagstiftning införts i avsnitt om bevarandeområden och deras skydd. Hänvisning till paragrafer får dock översättas till nya plan- och bygglagen som trädde i kraft 2011.

Bevarandeprogrammet är indelat i områden med motiv för bevarande och en beskrivning om vad som är specifikt för området. Bevarandeområden markeras som röda områden i kartan. De skrafferade är områden som kommunen

bedömer som riksintresse för kulturmiljövården. Det finns dock en otydlighet om varför just dessa områden valts ut. Vid en prövning av påverkan på riksintresse enligt 3 kap 6 § miljöbalken, är det riksintresseområdet och dess motivering och uttryck som ska prövas. Vissa områden ligger även utanför den gräns som är beslutat av Riksantikvarieämbetet. Det kan dock vara möjligt att Djursholms riksintresse uppdateras både vad gäller gränsdragning och beskrivning av fysiska uttryck i samband med revideringen av länets riksintresseområden för kulturmiljövården som för närvarande genomförs av Länsstyrelsen.

I Kulturmiljöhandboken lyfts området Vendevägen (B42) inklusive kv Yggdrasil, upp som ett s.k. bevarandeområde som särskilt värdefullt ur kulturhistorisk synpunkt med följande motivering: *De välbevarade villorna och trädgårdstomterna i kvarteret Yggdrasil är en viktig del av svensk arkitekturhistoria.*

En del av området är av riksintresse för kulturmiljövården och skall enligt miljöbalken skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön.

Översiktsplanens riktlinjer för kulturmiljön

Övergripande mål i översiktsplanen

De kulturhistoriska värden som har betydelse för Danderyds identitet och karaktär ska beaktas när nya byggnader uppförs i den befintliga bebyggelsemiljön. Estetiska och arkitektoniska värden har hög prioritet.

Riktlinje av betydelse för projektet

Vid ny bebyggelse ska hänsyn tas till kulturhistoriska bebyggelse- och miljövärden. Nya byggnader ska tillföra området estetiska och arkitektoniska värden.

3. VAD ÄR ETT RIKSINTRESSE

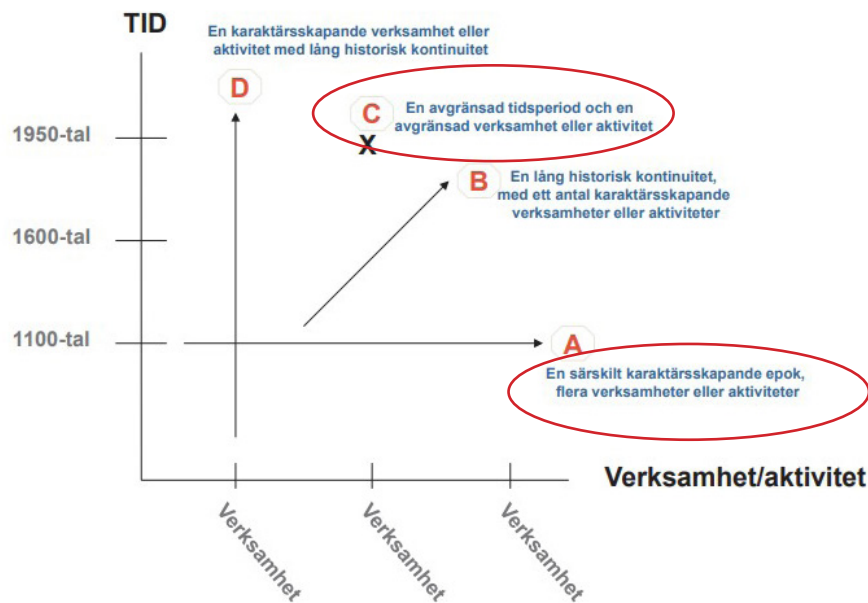
Miljöbalkens hushållningsbestämmelser om riksintressen infördes parallellt med plan- och bygglagen 1987. Hushållningsbestämmelsernas övergripande syfte är att främja en hållbar utveckling genom att hushålla med långsiktiga och för landet väsentliga värden som inte kan tänkas bli tillräckligt beaktade utan stöd av en lag. Kulturhistoriskt värdefulla miljöer ansågs utgöra ett sådant värde av allmänt intresse.

Kulturmiljövårdens totalt ca 1650 riksintressen spänner över en lång tidsrymd, från forntida boplatsoområden till efterkrigstidens förortsmiljöer och omfattar ett brett urval av miljöer som innefattar såväl landsbygd som stadslandskap. De riksintressanta kulturmiljöerna är miljöer där ett betydelsefullt historiskt skeende eller företeelse särskilt väl går att utläsa eller uppleva i dagens landskap. Riksintresseområdena ska ge en bred, nyanserad och övergripande bild av samhällets historia och belysa ett brett spektrum av tidsperioder, utvecklingskedan och händelser som har varit av betydelse för samhällsutvecklingen.

3.1 Hur ska riksintressen för kulturmiljövården användas

Motiven som utgör de s.k. bärande berättelserna samt de uttryck som speglar dessa motiv skall tas tillvara i samhällsutvecklingen och skyddas mot skada.

Avgörande för bedömningen av om en förändring kan påverka riksintresset är i hur hög grad platsen fortsatt karaktäriseras av eller har förutsättningar att återspegla

Olika riksintressanta miljöer karaktäriseras av olika berättelser, vissa med en lång historisk kontinuitet och vissa från kortade historisk period. Djursholm hör till kategorin - avgränsad och karaktärskapande epok, typisk för sin tillkomsttid.

det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som varit präglade. Enligt handboken kan värdena som är knutna till uttryck för en avgränsad historisk period (A eller C), vara känsliga för dominerande nutida tillägg. Djursholms villastad hör till kategorin av områden som präglas av en avgränsad och särskilt karaktärskapande historisk berättelse.

Riksantikvarieämbetet kom ut med en handbok för kulturmiljövårdens riksintressen 2014 <https://www.raa.se/app/uploads/2014/07/Handbok-riksintressen-140623.pdf>

3.2 Vad kännetecknar riksintresset Djursholm - exempel fysiska uttryck

Djursholms stads- och landskapsbild präglas än idag av stadsplanen från 1907. Stadsplanen, bl.a. utformad av P. O. Hallman, karaktäriseras av ett organiskt planmönster med individuellt utformad bebyggelse uppförd företrädesvis under perioden 1890 - 1930.

Vid anläggandet av villastaden fanns en stark ambition att ta tillvara landskapets naturliga förutsättningar såsom topografi och uppvuxen grönska. Bebyggelsen placerades därför främst på höjdslutningar och anpassades till befintlig natur inom tomten. Dessa karaktärsdrag är fortfarande starkt dominerande och utgör grundstrukturen för Djursholms stadsbild.

Riksintressets uttryck:

- Det oregelbundna planmönstret, uppbyggt kring Djursholmsbanan
- Stora naturtomter
- Villor där stilidealen kan följas från nationalromantik, jugend och funktionalism. (Stilidealen omfattar både de första enkla villorna till de påkostade monumentala villorna)
- Skola, stationer, parker och andra anläggningar för gemensamma funktioner

Villor där stilidealen kan följas från nationalromantik, jugend och funktionalism. Villorna är oftast placerade på höjder i terrängen på stora tomter med lummig grönska.

Skola, stationer, och andra anläggningar för samhällets funktioner

Terränganpassat och oregelbundet vägnät, gemensamma parker, oftast i dalgångar där det tidigare varit odlingsmark. Undantag är slottsparken ovan.

3.3 Förankra arkitekturen till platsen

I Djursholm finns några av Sveriges mest kända exempel på villarkitektur från före och efter sekelskiftet 1900 och av den tidens mest namnkunniga arkitekter så som Ferdinand Boberg, Carl Westman, Ragnar Östberg, Gunnar Asplund m.m. Även några av funktionalismens mer karaktäristiska och nyskapande villor är uppförda i Djursholm så som Erik Wåhlins villa på Framnäs vägen från 1935 och villa Delin av Léonie Geisendorf. Den djärva och nyskapande villan, ofta hänförd till brutalism är också exempel på att villasamhället innehåller villor där framstående arkitekter fått sätta avtryck, men inom givna ramar som anpassning till skala och tomtens topografi och grönska.

Villa Delin, Léonie Geisendorf

Aktuell utveckling av kvarteret Ginnungagap med vårdboende och korttidsboende är en offentlig samhällsfunktion med specifika krav på byggnadsvolym, lokalprogram entréer etc. Det är därför inte sekelskiftesvillorna utan snarare andra offentliga byggnader eller byggnader med likande byggnadsvolymer i platsens omgivning som kan förankra det nya vårdboende på platsen och i Djursholm.

Här handlar det inte om att kopiera utan att finna släktskap i volymer, proportioner, detaljer och materialitet. I Djursholm finns flera goda exempel på modernismens villor med en enkel och saklig arkitektur där omsorg om detaljer och material står i fokus. Nedan visas två exempel

till gestaltning av vårdboende och korttidsboende i kvarteret Ginnungagap och som bedöms utgöra goda arkitektoniska förebilder med förankring i Djursholm. Dessa ska ses som referenser vad gäller volym, skala, proportioner, materialitet, detaljer etc.

Flerbostadshusområdet Gandvik. Arkitekt Bertil Falck, FFNS. 1960-talet.

- Skala, proportioner, saxade byggnadskroppar, få detaljer
- Materialitet - Mörkt tegel (med brett utstrukna fogar)
- Smäckra fönsterbågar
- Fönster med flera lufter
- Valmat sadeltak

Villa Wethje. Arkitekt Nils Tesch. Uppförd 1939.

- Skala, proportioner (takhöjd - de höga fönstren i bottenvåningen och mindre i övervåningen), vertikalitet
- Enkelhet med små subtila detaljer som bryter symmetrin
- Materialitet - tunnt slammad tegelfasad.
- Smäckra fönsterbågar, smäckra pinnräcken i balkong
- Fönster i liv med fasaden
- Valmat sadeltak

Vendevägen

UTEMILJÖ OCH GRÖNSTRUKTUR

Den påfallande grönskan och lummigheten i Djursholm är ett annat viktigt karaktärsdrag som är betydelsefullt att ta fasta på i utvecklingen av kvarteret. Befintlig grönska bör därför sparas i möjligaste mån. Nyplantering och landskapsplanering kring bebyggelsen och i kvarteret är även viktig för hur den nya bebyggelsen kommer att upplevas och ses som en integrerad del i miljön. God landskapsplanering kan tillföra både estetiska och ekologiska värden till platsen, vilket aktuellt förslag till landskapsplanering ser ut att kunna bidra till. Plantering av träd och minimering av hårdgjorda ytor är även viktig för omhändertagande av dagvatten.

Den dubbla björkallén är ett karaktäristiskt tema utefter Vendevägen. Landskapsplaneringen bör plocka upp det temat. En rad med björkar kan med fördel rama in tomtens östra sida utefter Bragevägen för att bidra med en stadsmässig och strukurerande grönska.

3.4 Gestaltning - förslag på principer och referenser

- Fasadmaterial ska vara tegel och/eller ljus puts - kulör kan vara olika för respektive huvudbyggnad, men teglet bör ha liknande karaktär och dimensioner
- Huvudbyggnader ska ha synlig sockel i natursten
- Skarva/ fogar mellan fasadelement ska vara väl dolda och integreras väl
- Takmaterial ska i huvudsak vara falsad plåt eller lertegel
- Valmat sadeltak och takmaterial ska vara lika för båda huvudbyggnaderna
- Smäckra fönsterbågar, fönster och andra smidesdetaljer bör vara lika eller liknande för båda byggnaderna och ha en svart eller gråsvart kulör
- Byggnadernas gestaltning ska samspela exempelvis med fönstertyp, färgsättning eller andra detaljer

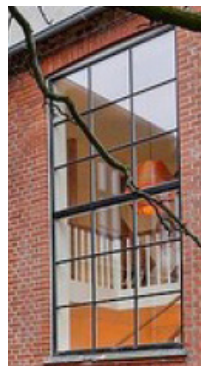
Referensbild tegelarkitektur. Bruksgården Höganäs, Petra Gipp arkitektur.

Sockel, en del av fasaden. Räfflad betongsockel möter tegelfasad. Gymnastik- och idrottshögskolan

Balkongfronter med smäckra pinnräcken.

Smäckra fönsterbågar, fönster i liv med fasaden. Slammad tegelfasad t.h.

Falsat plåttak. Bilden till höger visar liten teknikbyggnad vid Djursholm slott

Tegel kan vara i ljusare kulörer eller med nyans av brunt/rött, Teglet bör ha små nyanserade skiftningar, likt äldre tegel. Färg på fog och fogtyp är även avgörande för helhetsuttrycket.

4. PLANFÖRSLAGET

Vård- och omsorgsboende uppförs av företaget Vectura fastigheter och korttidsboende byggs i kommunens regi. Båda byggnaderna har en vinkelformad plan och omsluter en gemensam gård mot väster. Båda byggnaderna har entréer mot Bragevägen med angöring och parkering. En smal gång separerar byggnaderna där de möts vid respektive entré. Vård- och omsorgsboendet är placerat i en vinkel som skapar en mindre gård mot Parkstigen. Korttidsboendet längre byggnadskropp är placerad längs med Vendevägen.

Lindberg Stenberg arkitekter har tagit fram skisser för vård- och omsorgsboendets byggnadsvolymer och Storesunds arkitekter har tagit fram skisser för korttidsboendets byggnadsvolymer. Vårboendet föreslås vara i tre våningar med en byggnadshöjd på 15 meter och en nockhöjd på 17,5 meter (över nollplanet). Bruttoarea är 4700 kvm. Korttidsboendet föreslås vara i två våningar med en byggnadshöjd på 12.5 meter och en nockhöjd på 15 meter.

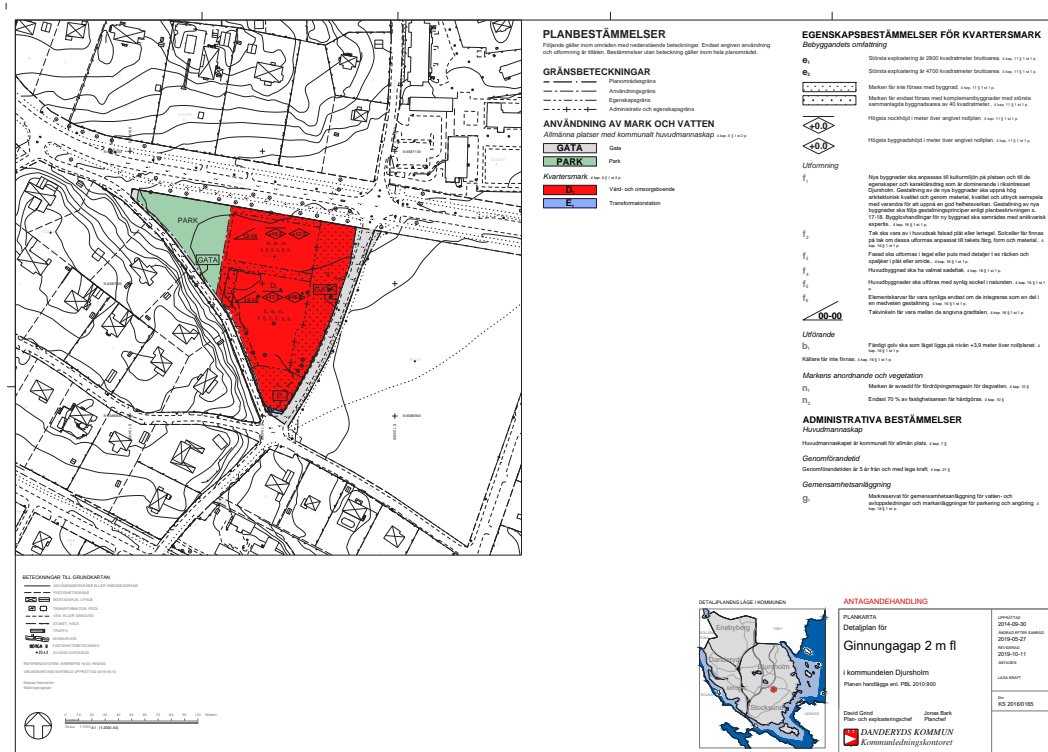
Detaljplanen reglerar utformningen av huvudbyggnadernas fasader, material för sockel, takform, takvinkel och takmaterial. Utöver detta är byggnadernas slutgiltiga gestaltning

inte helt styrande men hänvisar till gestaltungsprinciper som preciseras i planbeskrivningen. Gestaltungsprinciper utgår från karaktärsdrag och egenskaper i riksintresset Djursholm, relevanta för aktuell utveckling och har fastställts i samverkan mellan arkitekt, planarkitekt och antikvarisk expertis.

Då utvecklingen sker i ett riksintresse och intill en särskilt värdefull miljö är det även viktigt att de nya byggnaderna anpassas till miljön, uppnår hög arkitektonisk kvalitet samt genom material och uttryck samspelar med varandra, vilket också preciseras i plankartans bestämmelser.

Illustrationsplan och förslag till parkplanering omkring byggnaderna. Skissförslag för park- och landskapsplanering bedöms bidra till positiva värden för platsen.

Plankarta enligt granskningsförslaget.

5 KONSEKVENSBEDÖMNING

5.1 Påverkan på riksintresset

Riksintressen för kulturmiljövården är områden som förändras i takt med samhällsutvecklingen, men där de kulturhistoriska värdena ska utgöra en särskilt tungt vägan aspekt vid en utveckling. Avgörande för bedömningen av om en förändring kan påverka riksintresset är i hur hög grad platsen fortsatt karaktäriseras av eller har förutsättningar att återspegla det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som varit präglade.

Aktuell utveckling bedöms inte innebära en skada på riksintresset, dess karaktär och läsbarhet. Bebyggelsen ligger lågt i landskapet och bebyggelsevolymerna har en relativt låg skala. Föreslagen bebyggelse ligger inte inom den karaktäristiska villabebyggelsen utan i det öppna landskapsrummet utmed Vendevägen. Längs med Vendevägen som är ett huvudstråk ligger några av Djursholms offentliga byggnader och flerbostadshus med större byggnadsvolym jämfört med de enskilda villorna. Skalan för äldreboendet och korttidsboendet kan relateras till dessa och särskilt till Vasaskolan på motsatt sida av Vendevägen.

Utvecklingen kan inte heller anses påverka planmönstret, dvs. ny bebyggelse medför ingen ny väganslutning eller att park enligt den ursprungliga stadsplanen tas i anspråk. Däremot kan marken ha uppfattats som parkmark då den varit obebyggd trots gällande detaljplan, förutom i den del som varit förskola. Det gäller även för kvarteret Brage, men här har kommunen säkerställt att bibehålla den gröna ytan genom att planlägga den som allmän platsmark Park. Utvecklingen i området bör därmed kunna ses som en rimlig avvägning mellan en förtätning och att behålla grönområden.

5.2. Förändring som förbättring

Lagens andemening i såväl miljöbalken som plan- och bygglagen är att i områden med särskilda värden och speciellt inom riksintressen för kulturmiljövården är att lyfta blicken, förhålla sig till och inspireras av egenskaper och karaktärsdrag, dvs. befintliga stadsbyggnadskvaliteter. Om en åtgärd eller utveckling samspelar och inspireras med platsens kulturhistoriska innehåll kan utvecklingen sägas verka inom det "gröna fältet", enligt matrisen nedan.

Genom antikvarisk medverkan under planprocessen samt förslag på gestaltungsprinciper med utgångspunkt från Djursholms bebyggelse och karaktärsdrag, har det varit möjligt att förankra förslaget till de kvaliteter som finns i Djursholm, vilket också är avsikten med riksintressesyftet.

Det är inte alltid önskvärt att helt låsa utformningen i detaljplanen då det kan förhindra kreativa lösningar eller

andra detaljlösningar i bygglovskedet. Viktigast är dock att säkerställa att den kvalitet som eftersträvas under planprocessen även uppnås i genomförandeskedet.

Förutom bestämmelser om byggrätt, högsta byggnadshöjd och prickmark regleras även bebyggelsens fasadmaterial, takform och takvinkel vilket säkerställer en bebyggelse-typologi som bedöms ha en volym, form och materialverkan som är lämplig på platsen.

Hanteringen i bygglovskedet är dock avgörande för om bebyggelsen tillför området estetiska och arkitektoniska värden i linje med översiktsplanens mål.

En generell bestämmelse som ska säkerställa kvalitén finns även i plankartan och med hänvisning till gestaltungsprinciper i planbeskrivningen. Förhållningsstättet utgår enligt riksintressematrisen nedan utifrån; *Inspirera - stärka - berika* och ta *hänsyn*. Här är det dock viktigt att det finns

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrad	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn bruka varsamt	Hindra - lindra minimera skada	Ej tillätlig Undvika skada	

Planförslaget bedöms inte påverka riksintresset negativt. Planhandlingarnas mål och gestaltungsprinciper bedöms kunna säkerställa att utvecklingen tar hänsyn till platsen och bidrar till nya kvaliteter. Mål om arkitektonisk kvalitet och anpassning till riksintressets värden och egenskaper måste även hatas i bygglovskedet.

en samverkan mellan plan, bygglov och byggnadsnämnd kring det förhållningssättet och att det finns en samsyn kring detaljplanens ambitioner om hög arkitektonisk kvalitet.

5.3 Sammanfattande bedömning

Utvecklingen av Ginnungagap bedöms ta hänsyn till riksintresset enligt 3 kap. 6§ MB och därmed även stads- och landskapsbilden enligt 2 kap. 6 § PBL. Detaljplanens mål om hög arkitektonisk kvalitet och principer för gestaltning bedöms även uppfylla PBL:s mål om god form, färg och materialverkan enligt 8 kap. 1§, men det är en bedömning som även måste göras i genomförandeskedet. Huruvida det slutgiltiga utförandet verkar inom det "gröna fältet", dvs. berikar och förbättrar, är till stor del beroende på hanteringen i bygglov och projekteringsfasen liksom utförande av mark- och parkplanering.

I anslutning till planområdet finns en utpekad fornlämning enligt 2 kap. Kulturmiljölagen. Detaljplanen bedöms inte påverka denna.

*Skisser till byggnadsvolymer för vårdboendet och korttidsboendet. Ny bebyggelse, vad gäller volym, skala och placering, bedöms inte medföra negativ påverkan på kulturmiljön. Gestaltning enligt fotomontaget ovan ska **inte** vara vägledande för den slutgiltiga gestaltningen som hanteras i bygglovskedet. Fasaduppbyggnad, fönstersättning, samspel mellan byggnaderna, proportioner; exempelvis takutsprång etc. är viktigt att se över i bygglovskedet. (Illustration: 3D House)*

Förslag utformning av planbestämmelser för att säkerställa anpassning till miljön och bidra till estetiska och arkitektoniska värden:

Nya byggnader ska anpassas till kulturmiljön på platsen och till de egenskaper och karaktärsdrag som är dominerande i riksintresset Djursholm. Gestaltning av nya byggnader ska uppnå hög arkitektonisk kvalitet och genom material, kvalitet och uttryck samspela med varandra för att uppnå en god helhetsverkan. Gestaltning av nya byggnader ska följa gestaltungsprinciper enligt planbeskrivningen s.17-18. Bygglovhandlingar för ny byggnad ska samrådas med antikvarisk expertis.

6. LITTERATUR OCH KÄLLFÖRTECKNING

Plattform för kulturhistorisk värdering och urval Riksantikvarieämbetet (2015)

Handbok för kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken Riksantikvarieämbetet (2014)

Gällande Översiktsplan för Danderyd, 2006

Kulturmiljöhandbok för Danderyds kommun (2003)

Djursholm Staden på landet, axplock från Skrifter utgivna av samfundet Djursholms Forntid och Framtid 1925-1982 Bertil Krän. Samfundet Djursholms framtid. (1987)

Djursholm - villastaden och personerna som skapat den Magnus Ullman (2010)

Den svenska arkitekturens historia 1800–2000 Frederic Bedoire (2015)

Täflingen om ritningar till bebyggande af kvarteret Yggdrasil, Djursholm Tidskriften Arkitektur, Ragnar Hjort, (1916 nr. 9)

Danderyd - Inledande analys av stads- och landskapsbild samt kulturmiljö.
Underlag till program för fördjupad översiktsplan SWECO (2015)

Historiska kartor

Lantmäteriesyterelsens arkiv
Skattläggningskarta 1719
Karta över Villastaden Djursholm 1896

Kommunen

Historiska kartor: Karta över Djursholm 1915,
Ortofoto
Detaljplan S150 från 1936
Plankarta – situationsplan

Fotografier

Foton är där ej annat anges tagna av av Sweco Architects.